

УДК 81'25: 81'373: 32

Г. С. Соловей

**ПОЛІТИЧНИЙ АНЕКДОТ ЯК ЖАНР:
КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ**

У сучасних гуманітарних дослідженнях простежується тенденція до вивчення таких явищ, що мають суміжний характер функціонування та потребують міждисциплінарного підходу. До таких явищ належить жанр політичного анекдоту, дослідження якого поєднує перекладознавчі, літературознавчі, лінгвокультурологічні та політологічні підходи. Політичний анекдот приналежний до політики тематично, функціонально, залишаючись складовою побутового й фольклорного дискурсів. У той же час анекдот як жанр тісно пов'язаний з художнім дискурсом, може органічно включатися до художніх творів та є об'єктом вивчення літературознавства. Актуальність дослідження жанру політичного анекдоту обумовлена тим, що в умовах глобалізації все більше політичних анекдотів виходить за межі «материнської» культури та шляхом власне перекладу або перекладу-адаптації поширюються в інших культурах.

Мета статті – виявити етноспецифічні ознаки політичних анекдотів американської (США) та української лінгвокультурних традицій та, пов'язані з ними, труднощі перекладу.

Етноспецифічність американського анекдоту виявляється в самому найменуванні жанру. Анекдот у традиційному для українців розумінні співвідноситься із загальним для англословних лінгвокультур поняттям «joke», яке, тим не менше, наділене більш широким значенням і містить у собі поряд з власне анекдотами, будь-які висловлювання чи дії, що мають на меті розсмішити чи розважити оточуючих (жарти, дотепи, смішні випадки, забави, пустощі та ін.) [1].

Термін «anecdote» в англійській лінгвокультурній традиції традиційно трактується як коротка цікава історія про незначну, але характерну подію з життя відомої людини або історичної особи, не обов'язково з метою його висміяти, тобто в українській традиції цьому терміну відповідає термін «історичний анекдот». Широке значення поняття «joke» зумовлює високий ступінь варіативності структурно-композиційних та лексико-семантичних ознак американських політичних анекдотів. Так, в американських електронних періодичних виданнях та на американських веб-сайтах, присвячених політичному гумору, під заголовком «Political Jokes» нерідко розміщуються тексти, які не відносяться до анекдотів як таких, наприклад, авторські політичні жарти або афоризми. Крім того, з числа політичних анекдотів ми виключили тексти обсягом більше 1500 друк. зн., який є стандартизованим для

малоформатних текстів. При цьому середньочастотний обсяг тексту американського політичного анекдоту становить 450 друк. зн.

Основні структурно-композиційні ознаки політичного анекдоту в американській традиції можуть змінюватися залежно від того, до якого структурного типу належить певний анекдот: до анекдоту-оповіді, анекдоту-загадки, анекдоту-афоризму чи анекдоту-пародії. Характерним елементом структури опублікованих американських політичних анекдотів-оповідей і анекдотів-пародій є наявність заголовка в ініціальной позиції. Ця ознака є облігаторною і варіативною для зазначених типів політичних анекдотів. Варіативність виявляється в існуванні двох різних видів заголовків.

Перший вид – це заголовки, що описують тематику та/або персонажів анекдоту й по суті є трансформованим метатекстовим введенням: *Bush and Powell Plan World War III; Obama, McCain and All Hillary Die And Go To Heaven*. Такі заголовки рідко ґрунтуються на виразових засобах, що самі по собі створюють ефект комічного, найчастотнішим стилістичним прийомом є антитеза, побудована на явному чи прихованому протиставленні: *Bush and Saddam, Barack Obama-vs-An Intelligent Little Girl*, тощо. У більшості випадків такі заголовки не мають особливого смислового навантаження й можуть бути опущені в перекладі або перетворені на метатекстове введення, якщо анекдот перекладається усно.

Заголовки другого виду самі по собі створюють комічний ефект, у їх основі можуть бути оказіоналізми, алюзії тощо, наприклад: «*George W. Bush: Bushonomics*» – заголовок анекдоту про економічну політику Дж. Буша-молодшого, побудований на окказіоналізмі *Bushonomics*; «*Iraqistan?*» – заголовок анекдоту, висміює незнання географії Дж. Бушем-молодшим; «*Eyes Wide Shut*» – заголовок-алюзія на однойменний фільм Стенлі Кубрика («Із широко заплющеними очима») в анекдоті про новонароджених кошенят-демократів, які стали республіканцями, коли в них розплющилися очі. Такі заголовки частково порушують закон пуанта – несподіваної розв'язки, оскільки програмують читацькі очікування й містять у собі частину комічної розв'язки тексту. Переклад американських політичних анекдотів з подібними заголовками, є досить складним завданням. Перекладачеві доведеться або пожертвувати цими одиницями, або повністю перебудувати анекдот, щоб ввести в нього нові лексичні/фразеологічні одиниці та зберегти традиційне співвідношення ініціальної та фінальної позицій.

Ступінь облігаторності тих чи інших лексико-семантичних одиниць у текстах політичних анекдотів представляється досить умовною ознакою, оскільки анекдот, у тому числі й політичний, є дуже гнучким жанром. Політична лексика є високочастотною в політичних анекдотах, оскільки саме вона тематично пов'язує цей жанр зі сферою політики. Водночас політичні терміни, реалії та символи співіснують у політичних анекдотах з одиницями інших сфер. Облігаторні інваріантні

одиниці: політичні реалії (*the Republican Party, Baghdad, Election Night 2004, the First Lady*). Облігаторні варіативні одиниці: 1) політичні новотвори (*Iraqistan, a strong light-bulb-changing policy*); 2) політичні символи (*an elephant, the White House*). Необлігаторні варіативні (факультативні) одиниці: політичні терміни (*«Islamic Radicalism», election, racist*).

Перейдемо до більш детального розгляду політичного анекдоту в українській лінгвокультурній традиції. Як зазначають лінгвісти та фольклористи, до XIX ст. українська фольклорна традиція ще не знає терміну «анекдот». Натомість використовуються інші назви: «жарт», «билиця», «небилиця», «може билиця», «побрехенька», «придабашка», «сміховинка», «дотеп», «усмішка» тощо [2].

Українські політичні анекдоти як самостійне явище виникають після здобуття Україною незалежності, але вони генетично пов'язані з радянськими анекдотами. Саме в умовах тоталітарного радянського режиму анекдот набуває нових, «політичних» функцій: виконуючи свою основну функцію – розважальну, він перетворюється на своєрідний спосіб сприйняття й відтворення дійсності, який допомагає самоствердитись і вижити. Корпус численних радянських політичних анекдотів становив своєрідну альтернативну історію, міфологію та поточну політику радянського суспільства, у якій діяли спародійовані та шаржовані ключові постаті офіційної міфології та політики: Ленін, Крупська, Троцький, Брежнєв, Горбачов тощо [3]. В історії незалежної України переломним моментом є президентська кампанія 2004 р. та Помаранчева революція. З цього часу політичні анекдоти виконують не тільки «функцію творення альтернативної (щодо офіційної) картини світу» [3], а й постають ефективними засобами боротьби з політичними опонентами.

На відміну від американських, українські політичні анекдоти зберігають традиційну для анекдотів структуру й не мають заголовка. Водночас з'являються інтернет-сайти, де до анекдотів «приставляють» заголовки, наприклад, сайт: *«Анекдоти українською мовою з дотепними назвами: сміємося як холера!»*. Хоча такі сайти не є численними, а називання анекдотів ще не стало традицією, наведені приклади свідчать про тенденції до втрати анекдотом своєї головної «типологічної» ознаки – усного побутування, і переміщення цього жанру з побутового до інтернет-дискурсу.

Середньочастотний обсяг політичного анекдоту в українській традиції становить 250 друк. зн. У цілому українські політичні анекдоти тяжіють до граничної стислості: за структурою переважають анекдоти-загадки й анекдоти-афоризми, а обсяг анекдотів-оповідей і анекдотів пародій рідко перевищує 700 – 800 друк. зн.

Облігаторні інваріантні лексико-семантичні одиниці: політичні реалії (*бандерівці, ВОНА, «донецькие»*). Облігаторні варіативні одиниці: 1) політичні новотвори (*ніжки Обами, конституционный самосуд*,

проФФесиАналы); 2) політичні символи (*голови орла на російському гербі, білоблакитні труси*). Необлігаторні варіативні (факультативні) одиниці: політичні терміни (*депутат, громадянство*).

Проведений аналіз лінгвокультурних особливостей політичного анекдоту в американській та українській лінгвокультурних традиціях дозволяє намітити межі перекладності/неперекладності політичних анекдотів.

На користь принципової перекладності політичних анекдотів свідчить універсальність структурних та тематичних типів для обох традицій. До того ж у досліджуваних традиціях існує велика кількість аналогічних за змістом політичних анекдотів, які будуються на «бродячих» сюжетах, наприклад: серія анекдотів про лампочку (*Скільки треба депутатів щоб вкрутити лампочку? – How many Bush Administration officials does it take to screw in a light bulb?*), анекдоти про марку з зображенням глави держави (*марка Брежнева – марка Ющенко – марка Януковича – The Bush Stamp*) тощо. Напевне поява паралельних текстів у різних лінгвокультурах є результатом перекладу-адаптації із заміною політичних реалій мови оригіналу реаліями мови перекладу. При цьому визначити, який з текстів був вихідним, часто не видається можливим.

Етноспецифічні особливості політичних анекдотів американської та української лінгвокультурних традицій створюють зону перекладацьких труднощів, до яких належать:

1. Нетотожність понять «анекдот» – «anecdote», «жарт» – «joke», у зв'язку з чим назва жанру/типу тексту не може служити надійним критерієм для вибору стратегії перекладу політичного анекдоту. Перекладачеві необхідно враховувати жанрові/типологічні ознаки тексту мови оригіналу і співвідносити їх з імовірними жанрами/типами тексту в мові перекладу в кожному конкретному випадку.

2. Збільшення обсягу тексту й поява заголовків у політичних анекдотах американської традиції як результат поступової втрати анекдотом усної форми побутування. Українські політичні анекдоти більшою мірою зберігають традиційно-фольклорні типологічні риси анекдоту – характеризуються меншим обсягом тексту і відсутністю заголовків. Водночас простежується загальна тенденція перетворення анекдоту на жанр, що належить до інтернет-фольклору. Відповідно орієнтації або на усну передачу політичного анекдоту і його сприйняття на слух, або на читання, перекладач може або зберегти обсяг оригіналу і всі його структурні частини, включаючи заголовок, або адаптувати оригінал для проголошення вголос, використовуючи елімінацію окремих лексем і трансформацію структури (зменшення обсягу тексту, зміна структурного типу анекдоту, трансформація заголовка в метатекстове введення тощо).

3. Найбільшу проблему для перекладача становить відтворення політичних реалій і політичних новотворів. Якщо комічна ситуація,

представлена в анекдоті, не залежить від зміни діючих осіб, то можливий переклад-адаптація (заміна політичних реалій мови оригіналу реаліями мови перекладу). Якщо ж «сіль» анекдоту становлять професійні чи особистісні якості політика, переклад-адаптація призводить до втрати комічного ефекту. У такому випадку збереження іншопольованих політичних реалій є обов'язковим, хоча перекладач обмежений у виборі засобів їх передачі. При перекладі політичних реалій перекладач не може вводити в анекдот додаткову інформацію, оскільки це спричинить збільшення обсягу тексту, нівелювання ефекту несподіванки і, зрештою, порушення жанрових характеристик анекдоту.

Список використаної літератури

1. Encyclopaedia Britannica 2005 Deluxe : Installation, Articles, Images and Multimedia [Electronic resource]. – Chicago : Merriam-Webster, Inc., 2005. – 3 о=эл. опт. диск (CD-ROM). **2. Стоколос-Ворончук О. О.** Етнотипи та їх художні стереотипи в українському анекдоті (на матеріалі видань ХІХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.01.07 «Фольклористика» / О. О. Стоколос-Ворончук. – Л., 2005. – 18 с. **3. Гончаненко Н.** Анекдот [Електронний ресурс] / Н. Гончаненко // Нариси української популярної культури / За ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 1998. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_11_2.php.

Соловей Г. С. Політичний анекдот як жанр: кросс-культурний та перекладацький аспекти

Стаття присвячена особливостям жанру політичного анекдоту з урахуванням його функціонування в американській (США) та українській лінгвокультурних традиціях і кросс-культурним труднощам його перекладу. Проведений аналіз лінгвокультурних особливостей політичного анекдоту в американській та українській лінгвокультурних традиціях дозволяє намітити межі перекладності/неперекладності політичних анекдотів й зону перекладацьких труднощів, що пов'язані з жанровими характеристиками анекдоту.

Ключові слова: політичний анекдот, жанр, переклад, кросс-культура.

Соловей А. С. Политический анекдот как жанр: кросс-культурный и переводческий аспекты

Статья посвящена особенностям жанра политического анекдота с учетом его функционирования в американской (США) и украинской лингвокультурных традициях и кросс-культурным трудностям его перевода. Проведенный анализ лингвокультурных особенностей политического анекдота в американской и украинской лингвокультурных традициях позволяет наметить границы переводимости/непереводимости

политических анекдотов и зону переводческих трудностей, которые связаны с жанровыми характеристиками анекдота.

Ключевые слова: политический анекдот, жанр, перевод, кросс-культура.

Solovey G. S. Political Joke as a Genre: Cross-cultural and Translation Aspects

The article focuses on the peculiarities of political joke as a genre with regard to its functioning in American (the USA) and Ukrainian linguocultural traditions as well as cross-cultural problems of its translation. The analysis of linguocultural peculiarities of political joke in American and Ukrainian cultures enables to outline the limits of translability/untranslability of political jokes and area of translation difficulties, which are connected with genre features of joke.

Key words: political joke, genre, translation, cross-culture.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Новикова М. О.

УДК [811.161.2:811.161.1:811.111]’255.4

Я. І. Суворова

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ
УКРАЇНСЬКИХ ВЛАСНИХ НАЗВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
(на матеріалі п’єси українського драматурга Неди Нежданої
«Той, що відчиняє двері»)**

Власні імена займають важливе місце при перекладі п’єси, тому що воно є важливим компонентом самого персонажу та його цілісності. Автор обирає імена для своїх героїв враховуючи соціокультурні та мовностилістичні фактори.

Але що таке власна назва. Взагалі це об’єкт ономастики. У тлумачному словнику української мови ономастика визначається як: «1. Розділ мовознавства, що вивчає власні назви. 2. лінгв. Сукупність власних назв у словниковому складі мови» [1]. Дослідженню ономастики присвячували свої праці лінгвісти Болей Л. О., Калінін В. М., Магазаник Е. Б., Мельник М. Р. та інші. У тому числі наукові праці із перекладу, де глибоко аналізується передача власного імені, можна відзначити монографії Виноградова В. С., Влахова С. і Флоріна С., Грабовського Н. К., а також Єрмиловича Д. І. та інших [2, с. 62]

Дослідження визначається новизною лінгвокультурологічного аналізу перекладу власних імен у п’єсі українського драматурга